

1 Inledning och sammanfattning

1.1 Rapportens bakgrund och syfte

I en marknadsekonomi är kreditgivning av olika slag en väsentlig förutsättning för i princip alla samhällsmedlemmar. Såväl fysiska som juridiska personer är beroende av krediter i olika sammanhang. Utan krediter skulle det ekonomiska systemet över huvud taget inte fungera. De flesta fysiska personer skulle inte kunna förvärva egna bostäder eller dyrare kapitalvaror och företag skulle inte kunna investera i ny produktion eller förvärva andra företag som ett led i en expansion.

I de flesta fallen medför normal kreditgivning inte några problem. Räntor och amorteringar avseende lån betalas i tid liksom fakturakrediter vid köp. Av olika anledningar inträffar det emellertid att betalningsförmågan brister, varigenom en eller flera kreditgivare inte erhåller betalning på utsatt tid eller över huvud taget inte erhåller någon betalning. I sådana situationer måste samhället tillhandahålla instrument för att tillgodose fordringsägarnas, borgenärernas, rätt till betalning. Dessa instrument måste vidare i viss mån tillvarata låntagarnas, gäldenärens, intressen vid dennes oförmåga att betala samtliga sina skulder. Det viktigaste av ovannämnda instrument är konkurslagstiftningen.

Konkurslagstiftningen bygger på principen att, då flera fordringsägare inte kan bli fullt tillgodosedda vid sina krav mot en gäldenär, de skall bära förlusten proportionellt mot storleken av var och ens fordran. Principen har dock i avsevärd utsträckning modifierats genom införandet av förmånsrätt för fordringar av vissa slag. Konkursens omedelbara funktion är att vid gäldenärens oförmåga att fullt ut fullgöra sina betalningsförpliktelser, tvångsvis genomföra åtgärder för att tillgodose fordringsägarnas konkurrerande betalningsanspråk.

I och med konkursbeslutet förlorar gäldenären möjligheten att bestämma, rådigheten, över sin egendom, och han får inte åta sig förbindelser som kan göras gällande i konkursen. I gäldenärens ställe

träder konkursboet in och en förvaltare utses av tingsrätten att företräda boet och ta hand om egendomen. Förvaltaren skall sedan avveckla gäldenärens tillgångar, varefter samtliga borgenärer erhåller betalning ur vad som influtit eller eljest ingår i konkursförmögenheten. I och med att ett bolag eller en fysisk person försätts i konkurs benämns bolaget eller personen konkursgäldenären eller, i fråga om bolag, konkursbolaget. Konkursgäldenärens egendom omhändertas och förvaltas av en särskild juridisk person, konkursboet. Konkursboet företräds av en av rätten utsedd förvaltare som vanligen är en advokat. Endast fordringar uppkomna före konkursbeslutet kan göras gällande i konkursen. Innehavare av sådana fordringar benämns borgenärer eller fordringsägare.

Konkurshanteringen är kostsam. I stor utsträckning är dessa kostnader ofrånkomliga och en följd av konkursen och hanteringen som sådan. En inte obetydlig del av kostnaderna sammanhänger emellertid med att den nuvarande svenska konkurslagstiftningen i ett antal avseenden är ineffektiv och omodern. Härigenom drabbas såväl staten – såsom borgenär samt genom administrativa och andra kostnader – som övriga borgenärer.

I massmedia och i diverse facktidskrifter har på senare tid förts en livlig debatt kring konkursinstitutet. En av huvudfrågorna har varit huruvida ledningen för bolag som försatts i konkurs skall undergå s.k. konkurskarantän, d.v.s. förhindras att leda bolag under viss tid. En annan fråga har varit hur man skall komma tillrätta med s.k. bekvämlighetskonkurser som endast syftar till att rensa ett företag från dess skulder för att ägarna sedan skall kunna förvärva rörelsen av konkursförvaltaren och driva verksamheten vidare med mindre skulder. Bl.a. ovanstående debatt har medfört att regeringen hösten 1993 tillsatt en arbetsgrupp under ledning av Näringsdepartementet, vilken lämnat förslag och rekommendationer i kampen mot konkursmissbruk och ekonomisk brottslighet. I huvudsak berörs följande frågor.

— För att undvika att den f.d. ägaren till konkursbolag ges möjlighet att alltför lättvindigt förvärva konkursboets egendom, föreslås att konkursförvaltarens försäljning av denna egendom skall ske genom ett anbud eller auktionsförfarande.

- Rekommendation om att frågan om en konkursgäldenärs aktiva medverkan vid konkursutredningen närmare övervägs. Härvid åsyftas i synnerhet de fall då gäldenären har egendom i utlandet, jfr även nedan.
- Rekommendation om att statens förmånsrätt för skatter och avgifter i konkurs avskaffas.
- Förslag om att en konkursgäldenär vid edgångssammanträde under straffansvar skall vara skyldig att lämna uppgifter om all sin egendom, även egendom i utlandet.
- Förslag om förändrade rutiner vad det gäller utdömda näringsförbud och en utvärdering av hur tillämpningen av regleringen fungerar.
- Förslag om centralregisterföring hos Patent- och registreringsverket av fysiska personers konkurser.
- Förslag om översyn av tillämpningen av reglerna om bokföringsbrott.
- Rekommendation om utökade resurser till åklagarväsendet.

Av ovannämnda frågeställningar är främst de tre första av intresse för denna rapport. Det kan inledningsvis påpekas att vissa problem och missförhållanden i stor utsträckning är överdrivna. I de flesta fall är det sålunda fråga om bristfälliga ekonomiska analyser som ligger bakom en konkurs, liksom det faktum att ekonomiska tillstånd som leder till konkurs alltför sent upptäcks. Det går aldrig att undvika att vissa bolag försätts i konkurs. Det kan också noteras att Näringsdepartementets rapport uttryckligen förklarar att konkurskarantän inte bör införas. Nuvarande konkurslagstiftning är dock i flera avseenden ett något trubbigt instrument och vissa konkurser skulle kunna undvikas om förändringar av lagstiftningen vidtogs. Som ytterligare en effekt av sådana förändringar skulle även de missförhållanden som kritiserats i massmedia delvis kunna begränsas. Det bör dock understrykas att ett flertal av de synpunkter som under senare tid framförts, snarare pekar på brister vad avser efterlevnaden av existerande regler och således inte i egentlig mening berör frågor om förändring av nuvarande regelsystem.

Föreliggande rapport avser att belysa några av de väsentligaste problemen förknippade med den gällande lagstiftningen samt föreslå ett antal förändringar för att minska dessa problem.

1.2 Sammanfattning av förslagen

1.2.1 Obeståndsbegreppet

Obeståndsbegreppet för rörelsedrivande bolag bör knytas närmare till de regler som gäller redovisning av bolags ekonomiska förhållanden. Därigenom blir det lättare att bilda sig en uppfattning om när en obeståndssituation föreligger eller närmar sig. Den information som bolaget är ålagd att lämna i olika sammanhang får också större betydelse även för frågor som är knutna till bolagets obestånd. Beträffande aktiebolag får man kongruens mellan regler om likvidationsplikt och obestånd. Förslaget har utformats med ledning av de regler som gäller för aktiebolag och medför därmed även en viss förändring av kraven för andra former av näringsverksamhet.

1.2.2 Konkursboets möjligheter att inträda i gäldenärens avtalsförhållanden, återvinning

Konkursboet bör ges möjlighet att träda in partiellt i konkursgäldenärens avtal. Konkursboet bör vidare ha en rätt att få till stånd en jämkning av konkursgäldenärens avtal om det finns bärande ekonomiska skäl för detta. Konkursboet bör få rätt att såsom ett alternativ till återvinning träda ur avtal som konkursgäldenären ingått under den s.k. återvinningsfristen.

1.2.3 Förmånsrättsordningen

Beträffande rätten till förmånsrätt i konkursgäldenärens egendom bör den i större utsträckning styras av vilken insikt borgenärerna haft om konkursgäldenärens ekonomiska förhållanden. Den borgenär som haft god insikt om konkursgäldenärens ekonomiska förhållanden och underlåtit att vidta adekvata åtgärder för att få betalt för sin fordran skall ha sämre förmånsrätt än borgenär som saknat sådan insikt. Vidare bör underlaget för företagshypotek begränsas, reglerna gällande

förmånsberättigade lönefordringar överses samt statens förmånsrätt avseende skatter och avgifter tas bort med visst undantag.

1.2.4 Rekonstruktion

Vid konkurs bör regler införas gällande rekonstruktion av företag varvid hänsyn skall tas till verksamheten som sådan och dess lönsamhet på såväl kort som längre sikt. Detta innebär att konkursförvaltaren bör ges möjlighet att avveckla konkursen genom att presentera en rekonstruktionsplan varefter, sedan denna plan godkänts av fordringsägarkollektivet, konkursen upphävs och bolaget kan driva verksamheten vidare.

1.2.5 Syftet med föreslagna förändringar

Angivna förslag torde verka för att de samhällsekonomiska kostnaderna för konkurser nedbringas. Likaså torde följden bli att statens direkta kostnader i konkurser minskar. Förslaget om ändring av såväl obeståndsbegreppet som förmånsrättsordningen är ägnat att medverka till att en fordringsägare på ett tidigare stadium än i dag skall kunna upptäcka om ett bolag är i ekonomisk kris samt vidta åtgärder. Produktionsbortfall och reala kostnader såsom förslösande av arbetskraft och varor eller liknande kommer att minska. Vidare innebär förändringarna att de tillgångar som finns tillgängliga i konkurs kommer att få ett högre värde än för närvarande, liksom att fördelningen fordringsägarna emellan kommer att uppfattas som mer rättvis än vad som följer av nu gällande ordning.